

Методика спеціального моніторингу судових процесів

щодо воєнних злочинів і злочинів проти
основ національної безпеки України

2025

МЕТА МОНІТОРИНГУ

Кінцева мета судового моніторингу — це підтримка формування незалежної, ефективної судової системи, що дотримується стандартів правосуддя.

Моніторинг процесів, пов'язаних з воєнними злочинами та злочинами проти основ національної безпеки, є різновидом спеціального судового моніторингу.

Судові процеси у цих справах і їх результати є невід'ємною складовою перехідного правосуддя. Ця політико-правова концепція визначає правові, політичні, гуманітарні й управлінські кроки для суспільства та держави для виходу із збройного конфлікту, ліквідації його наслідків та усунення масових порушень прав людини.

Перехідне правосуддя має чотири напрямки. Два з них — це ефективне розслідування і переслідування винних у злочинах та право на правду. Це зокрема забезпечує система правосуддя. І саме ті

процеси, які стануть важливими для перехідного правосуддя, моніторить Медійна ініціатива за права людини.

МІПЛ моніторить судові процеси, щоб виявити системні проблеми та порушення стандартів правосуддя під час досудового слідства та власне розгляду справи. На основі даних моніторингу ми створюємо аналітичні матеріали та звіти, розробляємо рекомендації для вирішення системних проблем і адвокатуємо ці пропозиції.

Для моніторингу ми використовуємо стандарти та методики, розроблені ОБСЄ, проте скоригували їх відповідно до особливостей українських судових процесів у справах щодо російсько-української війни.

ПРИНЦИПИ МОНІТОРИНГУ

1.

Принцип невтручання у процес правосуддя

Моніторинг ґрунтується на повазі до незалежності судової влади. Водночас це виключає контакт із суддями та сторонами процесу. Цей принцип також не виключає критичного аналізу й оцінки порушень стандартів правосуддя, які монітори виявляють під час засідань.

2.

Принцип об'єктивності

Виявлені в процесі моніторингу факти та звіти за його результатами спираються на національне законодавство та чітко сформульовані міжнародні стандарти.

ОСОБЛИВОСТІ СПРАВ, ЯКІ МОНІТОРИТЬ МІПЛ

Справи щодо міжнародних злочинів і злочинів проти основ національної безпеки мають низку особливостей. Через це є ризик порушення стандартів правосуддя під час розслідування та судового розгляду.

Ось які особливості МІПЛ бачить у досліджуваних справах:

1.

Більшість справ щодо воєнних злочинів і значну частину справ щодо злочинів проти основ національної безпеки розглядають у судах *in absentia*. За відсутності обвинуваченого учасникам процесу складніше дотримуватися стандартів справедливого судочинства, зокрема принципу рівності сторін. Також засуджені потенційно можуть оскаржувати такі вироки в майбутньому. Недотримання процесуальних норм може бути підставою для їх скасування. Тож одна з цілей моніторингу — виявити такі процесуальні порушення та вказати на них системі, або вона виправила ці недоліки.

2.

Органи слідства та суд не можуть отримувати як докази інформацію від державних органів Російської Федерації та підконтрольних їй органів влади, створених на тимчасово окупованих територіях.

3.

Справи становлять суспільний інтерес, оскільки пов'язані з війною та її наслідками. Ці судові процеси стосуються відновлення справедливості та покарання винних у злочинах, від яких різною мірою постраждали всі мешканці та мешканки України. Такі справи є складовою перехідного правосуддя.

4.

Вироки і якість судочинства у цих справах мають значення для міжнародних судових інституцій, які розглядають чи розглядатимуть справи щодо міжнародних злочинів, вчинених у межах російсько-української війни. Також вони є важливими для юридичної оцінки дій РФ. Станом на початок 2025 року абсолютну більшість вироків щодо воєнних злочинів виносять національні українські суди. Незначну кількість справ розслідують в інших країнах в межах

універсальної юрисдикції. Міжнародний кримінальний суд веде досудове слідство по ситуації в Україні, проте наразі не виносив вироків. Також на сьогодні не відомо, чи створять Міжнародний трибунал по злочину агресії в Україні і чи буде він розглядати військові злочини і злочини проти людяності. Тож наразі українські суди — це єдина інституція, яка системно розглядає справи про військові злочини та інші міжнародні злочини в Україні.

неможливо притягнути до відповідальності командирів середньої та вищої ланки, якщо вони не були безпосередніми виконавцями злочинів. Отже, із вироків по військових злочинах не впливає загальна картина масштабу міжнародних злочинів, які скоюються в Україні. Моніторинг цих справ дозволяє певною мірою відтворити обставини значної кількості злочинів, спираючись на факти, встановлені судом.

5.

Під час судового моніторингу МІПЛ спостерігає упереджене ставлення учасників процесу до справи. Зокрема це стосується адвокатів захисту, які не використовують всі процесуальні можливості захисту підсудних, побоюючись ототожнення себе з клієнтом тощо. Це однаково характерно для справи обох досліджуваних категорій. Водночас не маємо даних щодо причини такого ставлення — чи це є суспільний тиск, чи власні погляди учасників і учасниць процесу. В будь-якому разі, це може створювати переваги для сторони обвинувачення і потенційно порушує принцип рівності сторін.

6.

Розслідування військових злочинів носить фрагментарний характер. До відповідальності притягують здебільшого виконавців, не приділяючи увагу командирам та цивільним начальникам і не застосовуючи норму про кримінальну відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників. У більшості зареєстрованих військових злочинів встановити особи підозрюваних неможливо. Склад злочину проти людяності до недавня був відсутній в Кримінальному кодексі України — через це також було

ВІДБІР СПРАВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ

Щотижня українські суди слухають тисячі справ, які стосуються російсько-української війни. МІПЛ моніторить окремі засідання від їхнього початку до вироку й апеляції, а також відвідує окремі засідання в обраних справах. Так можна виявити системні проблеми та порушення, зокрема необґрунтовано довгу тривалість судового розгляду, регулярні відкладення засідань, належність та допустимість доказів, активність сторони захисту, ставлення до потерпілих і свідків тощо.

1. Щотижня МІПЛ створює загальний розклад усіх засідань щодо воєнних злочинах і значної кількості засідань проти основ національної безпеки в українських судах.

2. З цього переліку монітори відбирають справи для відвідин. Через обмежені ресурси команда враховує кількість вільних моніторів, віддаленість суду, безпекові аспекти. Проте все ж основний критерій — наявність суспільного інтересу. Оскільки це оціночне поняття, для кожної справи команда визначає його окремо. Наприклад, враховує, чи присутній обвинувачений на лаві суду, наскільки масштабним або особливо жорстоким є злочин, наскільки він демонструє тенденцію дій російських військ в Україні. Такими є катування в місцях утримання, вбивства цивільних тощо.

3. Водночас МІПЛ працює не лише в напрямку моніторингу судів, а й з документуванням злочинів. Тож монітори разом з документаторами з'ясовують, чи є наразі в суді справи, потерпілих або свідків у яких вже раніше опитала команда. Таким справам монітори надають перевагу, адже завдяки спільній роботі з відділом документування з'являється можливість показати і масштаби злочинів, і якість роботи слідства та судової системи, яке в такому разі працює не з одним випадком, а з системними злочинами Російської Федерації і по-вино це враховувати для притягнення винних до відповідальності.

ВІДБІР СПРАВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ

За результатами відвідування судових засідань монітори заповнюють анкети. Обробивши та проаналізувавши дані з анкет, можна виявляти порушення стандартів правосуддя, їх частоту і систематичність. В анкетах ми акцентуємо на ймовірних порушеннях стандартів правосуддя, що залежать від особливостей справ щодо воєнних злочинів і злочинів проти основ національної безпеки.

ГІПОТЕЗИ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ПЕРЕВІРКИ В ПРОЦЕСІ МОНІТОРИНГУ

МІПЛ з 2018 року займається моніторингом судових процесів, пов'язаних з російсько-українською війною. За роки команда збирила масив даних, на основі якого можна висунути гіпотези, що їх варто досліджувати під час моніторингу судових процесів.

- 1.** Сторона захисту обвинувачених займає пасивну позицію в судовому процесі. Адвокати не використовують усі доступні засоби захисту, ставляться до своїх обов'язків формально. Це є поширеним і системним явищем.
- 2.** Способи повідомити обвинувачених в процесах *in absentia* про здійснення щодо них кримінального переслідування здебільшого не працюють і є формальними.
- 3.** При винесенні обвинувальних вироків суди не завжди дотримуються стандарту доведення поза розумним сумнівом. Зокрема, не доводять усі пункти обвинувачення.
- 4.** Розгляд справ у суді необгрунтовано затягується.

Думки, висновки чи рекомендації належать авторам та упорядникам цього видання, і не обов'язково відображають погляди Уряду Японії, Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй чи інших агенцій ООН.

Медійна ініціатива за права людини – українська неурядова організація, започаткована у вересні 2016 року. Мета організації – поєднати інформування, аналітику та адвокаційні активності для виявлення та реагування на порушення прав людини в умовах російської збройної агресії проти України.

+38 095 415 95 46
info@mipl.org.ua

mipl.org.ua

MediaInitiative
forHumanRights

[@mihr_ua](https://twitter.com/mihr_ua)

mipl.org.ua

[mihr-ua](https://www.linkedin.com/company/mihr-ua)